

INSTRUCTIONS FOR SURVIVAL

Jana Geržová / Juraj Bartusz / Katarína Rusnáková / Omar Mirza

Annotation

In the morning hours of 24 February, the army of the Russian Federation attacked Ukraine with the intention of controlling and subduing a neighboring sovereign state. From this moment, the violence committed on Ukraine including assaults on civilians has not only escalated accompanied by a mass exodus, but efforts to halt the senseless military aggression has shown that not just Ukraine but de facto the whole world has become the vassal of a dangerous man, whose delusion of establishing a “new world order” has no hesitation of threatening with weapons of mass destruction. 77 years after World War 2 ended, we find our lives embroiled in an unprecedented situation of crisis. Even after growing somewhat immune to existential threats after two years of the Covid pandemic, the brutality and cynicism of the Russian army, increasing violence, violation of civilians’ rights, bombardment of humanitarian corridors, unwillingness to negotiate, and coercion are all devastating. On the other hand, these negative emotions are balanced against the Ukrainians’ resolution to defend themselves, and the intensifying solidarity felt with refugees from this territory so menaced by war. In such crisis situations, we seek answers to elementary questions that might help us not just understand the situation but also to see ways out of it. We asked a few of artists and critics from various generations – Juraj Bartusz (b. 1933), Katarína Rusnáková (b. 1959) and Omar Mirza (b. 1981) with the aim of putting together a mosaic of individual perspectives with the working title of *Instructions for Survival*.

© Stas Yurchenko: Kyjev, 5. marec 2022. Autá zničené počas bombardovania obytnej štvrte

NÁVOD NA PREŽITIE

Jana Geržová / Juraj Bartusz / Katarína Rusnáková / Omar Mirza

Anotácia

Dňa 24. februára v ranných hodinách zaútočila armáda Ruskej federácie na Ukrajinu s ambíciou ovládnuť a podriadit si susedný suverénny štát. Od tohto momentu násilie páchané na Ukrajinu vrátane útokov na civilné obyvateľstvo nielen eskaluje, sprevádzané hromadným exodom, ale pokusy o zastavenie nezmyselnej vojenskej agresie odhalili, že nielen Ukrajina, ale de facto celý svet sa stal vazalom nebezpečného človeka, ktorý s vidinou nastolenia „nového svetového poriadku“ neváha hroziť použitím zbraní hromadného ničenia. Po 77 rokoch od ukončenia druhej svetovej vojny sa nachádzame v bezprecedentnej krízovej situácii, ktorá vtrhla do našich životov, a hoci sme sa po dvojročnej covidovej pandémie stali voči existenciálnemu ohrozeniu čiastočne rezistentní, brutalita a cynizmus ruskej armády, stupňujúce sa násilie, nerešpektovanie práv civilného obyvateľstva, ostreľovanie humanitárnych koridorov, neochota sa dohodnúť či vydieranie vyrážajú dych. Tieto negatívne emócie sú na druhej strane vyvažované odhodlaním Ukrajincov brániť sa a vzrastajúcou solidaritou s ľuďmi utekajúcimi z vojnou ohrozených území. V podobných krízových situáciách hľadáme odpovede na elementárne otázky, ktoré by nám mohli pomôcť nielen pochopiť situáciu, ale aj vidieť možnosti, ako z nej von. Obrátili sme sa na viacerých umelcov a umelkyne, kritikov a kritičky rôznych generácií s cieľom vyskladať cez mozaiku individuálnych pohľadov niečo, čo sme si pracovne pomenovali ako *návod na prežitie*. V aktuálnom čísle prinášame prvé tri výpovede, v ankete budeme pokračovať v nasledujúcich číslach.

© Stas Yurchenko: Vasylkiv, 4. marec 2022. Zbombardovaná budova školy

„Veľmi si prajem, aby sa toto šialenstvo Putina ukončilo mierovými rokovaniami“

JURAJ BARTUSZ

Jana Geržová: *Narodil si sa v roku 1933, keď vypukla druhá svetová vojna mal si šesť rokov. Kde ťa zastihla, ako si ju prežíval, aký dopad mala na tvoj život a život tvojej rodiny?*

Juraj Bartusz: Mala strašný dopad. V roku 1944 sa v okolí našej dediny Kamenín odohrávali ťažké boje, i v súvisi s bojmi v blízkom Štúrove, kde na Vianoce ustupujúca nemecká armáda vyhodila do vzduchu most cez Dunaj. Pri bombardovaní bola zničená časť nášho domu, kde mal môj otec – kamenár, svoju dielňu. Mňa osobne vojna poznačila vážnym zranením. Keď som išiel po vodu k studni, neďaleko vybuchol delostrelecký granát a ťažko mi zranil nohu i ľavú ruku. Zachránili ma vojaci Červenej armády, ktorí ma s mamou na nákladnom aute zaviezli do nemocnice v Leviciach. Tam ma urýchlene operovali naši lekári, ktorí ma zachránili pred vykrvácaním. Po skaze nášho domu, ale i po všetkých hrôzach, ktoré sme videli – polia posiate mŕtvymi vojakmi, sme všetci mali z vojny traumy, ktorá mojich rodičov, súrodencov i mňa istým spôsobom navždy poznačila.

Jana Geržová: *Boli od skončenia druhej svetovej vojny okamihy, keď si si myslel, že svet je na dotyk s globálnou vojnou? Mám na mysli napríklad Kubánsku krízu, ktorá vypukla medzi USA a Sovietskym zväzom, keď Sovietsi rozmiestnili na Kube jadrové rakety.*

Juraj Bartusz: Takéto okamihy boli už vlastne od zhodenia atómovej bomby na Hirošimu a Nagasaki. Ukázala sa hrozná účinnosť jadrových zbraní. Áno, aj Kubánsku krízu kvôli Zátoky sviň sme pozorovali s veľkými obavami. Tam sa ukázalo, aké dôležité sú vyjednávania vysokých politikov až na hranicu možností, ako uchovať mier. Ukázala sa tiež sila svetových veľmocí v tom čase a bez masky.

Jana Geržová: *Traumatický bol rok 1968, keď na územie Česko-Slovenska vtrhli vojská Varšavskej zmluvy. Kde ťa táto správa zastihla? Uvažoval si o emigrácii? Myslíš si, že sme sa mali postaviť na odpor tak, ako to dnes robia Ukrajinci?*

Juraj Bartusz: Správa ma zastihla v Košiciach, hoci v tom čase sa konalo medzinárodné sochárske sympóziu vo Vyšných Ružbachoch, kam som v auguste často chodieval. Bol to pre mňa i pre všetkých účastníkov sympózia veľký šok. Myslím, že nemecký sochár ani nedošiel – otočil sa pred ruskými tankami už v Prahe. Chvilu sme s maliarom Jožom Kornúnikom plánovali emigráciu do Austrálie, ale nepokúsili sme sa o ňu. Mal som tu rozrobené práce na objednávku, rodinu – v tej dobe aby umelci neboli „príživníci“ spoločnosti, dostávali výtvarníci na umelecké dotvorenie každej spoločenskej stavby 4 % z hodnoty celej stavby. Myslím, že postaviť sa na odpor takej robustnej vojenskej sile, akú v tom čase mala sovietska armáda, by bolo ťažké krviprelievanie, dokonca by sa legalizovalo sovietskymi vyhlásenými tvrdeniami, že u nás sa uskutočňuje kontrarevolúcia.

Jana Geržová: *Aktuálne prežívame s celou Ukrajinou agresívny útok ruskej armády, ktorá si nevyberá len strategické vojenské ciele, ale útočí na civilné objekty, obytné domy, nemocnice, školy. Zanecháva za sebou spúšť, ako keby cieľom bolo vymazanie krajiny a jej obyvateľov z mapy sveta. V situácii, keď sa nedá vylúčiť ďalšia eskalácia násillia, či dokonca expanzia ruského vojenského ťaženia smerom na západ, je ťažké sústrediť sa na rutinný život, prácu... Ako prekonávaš toto traumatické obdobie, čo ťa motivuje ráno vstať a nepoddať sa frustrácii?*

© Mickail Palinchak: Irpiň, 9. marec 2022. Evakuácia civilistov z mesta Irpiň

Juraj Bartusz: Najlepšie by bolo nemyslieť na toto všetko, ale to jednoducho nejde. Už i preto, že Ukrajina je náš sused a Košice sú prvé veľké mesto od spoločných hraníc. Dennodenne môžeme, najmä na stanici, ale i v obchodoch, vidieť ukrajinských utečencov, tamojších zahraničných študentov z Afriky, no v drvivej väčšine sú to ženy s malými deťmi, čo mimoriadne človeka rozrušuje. Pre mňa je únikom z tejto súčasnej obrovskej tragédie pre ukrajinský národ jedine práca. Skoro denne chodím do svojho ateliéru a robím tam. Ale doma aspoň finančne a nákupmi potravín i tovarom z drogérií pomáhame utečencom. Veľmi si však prajem, aby sa toto šialenstvo Putina ukončilo mierovými rokovaniami. Lebo je to tragédia pre Ukrajinu a veľká hrozba pre Európu i svet.

Prof. Juraj Bartusz, sochár, maliar, grafik a pedagóg, jedna z kľúčových osobností umenia druhej polovice 20. storočia. Školením sochár, s pozoruhodnými výsledkami (Pomník Júliusa Jakobyho, 1977 – 1980), je oprávnené považovaný za intermediálneho autora suverénne využívajúceho širokú škálu umeleckých médií a stratégií. Tesne po skončení školy sa zúčastnil viacerých súťaží na pomníkovú tvorbu, ale už v polovici šesťdesiatych rokov sa jeho sochárska tvorba začala vyvíjať smerom ku konštruktivismu a minimalizmu, vďaka čomu sa ocitol v blízkosti vtedy aktuálneho Klubu konkretistov. Začiatkom sedemdesiatych rokov ako jeden z prvých výtvarníkov u nás využíval prácu s počítačom, venoval sa akčnému a konceptuálnemu umeniu, v osemdesiatych rokoch u neho dominovala gestická maľba, predovšetkým časovo limitované kresby a maľby. V roku 2010 mal v Slovenskej národnej galérii retrospektívnu výstavu *Gestá, body, sekundy*.

„V Rusku demokracia nikdy nebola... prevláda kmeňové myslenie a správanie“

KATARÍNA RUSNÁKOVÁ

Jana Geržová: Narodila sa si sa v roku 1959, takmer štvrtstoročie po skončení druhej svetovej vojny. Hovorilo sa u vás v rodine o tejto traumatickej udalosti?

Katarína Rusnáková: Samozrejme, že sa v našej rodine hovorilo o silných zážitkoch, ktoré súviseli s prežívaním vojnových rokov. Mama spomínala na opakované rýchle úteky do krytu, iba s najnutnejšou batožinou, keď sa rozozvučali sirény ohlasujúce nálety na Žilinu. Zostali doma samé len s mamou, pretože otec musel narukovať, bol internovaný v Terezíne. Z matkinej strany ťažké vojnové časy sprevádzané strachom o život najbližších prežili všetci. V rodine môjho otca, ktorý pochádzal zo Spiša, zažil brat otcovho švagra, povolaním učiteľ, doslova peklo v gulagu na Donbase, kde strávil 33 mesiacov. Odvliekli ho tam na konci druhej svetovej vojny aj s jeho zaťom a ďalšími nespravodlivo odsúdenými občanmi. Kým jemu sa podarilo prežiť všetky tie zverstvá a ľudský hyenizmus, jeho oveľa mladšiemu zaťovi to osud nedoprial. Na základe spomienok preživšieho napísala jeho dcéra Alica Hovancová knihu *Spoveď odvlečeného. Križová cesta gulagom* (2012). Je to strastiplné, veľmi smutné čítanie o tom, čoho všetkého boli (a sú) schopní Rusi.

A uvediem ešte jednu spomienku. Moja mama je ročník 1938, keď mala šesť rokov (1944), neznámy muž sa ju pokúsil ukradnúť spred ich domu v centre Žiliny, ktorý je na dohľad z dnešnej

Považskej galérie umenia. Bola už tma a čakala na chodníku na svoju mamu, ktorá musela ešte niečo rýchlo vybaviť. Mali ísť navštíviť starých rodičov, ktorí bývali v blízkosti Mariánskeho námestia. Ten neznámy vysoký muž ju pevne chytil za ruku, upozornil ju, aby sa nebála, bola ticho, povedal jej, že má odnieť kvety jednej tete a vliekol ju preč. Nepodarilo sa jej vymaniť z jeho zovretia, hoci sa o to pokúšala, a, nanešťastie, po ulici nešli žiadni ľudia. Celý čas premýšľala, ako by sa zachránila. Ich spoločná cesta, počas ktorej to malé dievčatko kládlo odpor a mykalo sa, skončila v neznámom dome s dlhou temnou chodbou. Mamu zachránila úžasná duchapritomnosť, keď niekto náhodou otvoril dvere bytu na prízemí. To prekvapilo jej únoscu, ktorý na chvíľu stratil kontrolu nad situáciou, mama sa mu vyšmykla, otvorila ťažkú vchodovú bránu a bežala intuitívne smerom domov, hoci toto širšie okolie nepoznala. Našťastie všetko dobre dopadlo, ale dodnes nás mrazí pri predstave, že to mohlo skončiť úplne inak.

Jana Geržová: V roku 1968, keď do Česko-Slovenska vtrhli vojská Varšavskej zmluvy, si mala deväť rokov. Kde ťa správa o okupácii zastihla? Ako si ju ako dieťa vnímala a prežívala?

Katarína Rusnáková: Mala som osem rokov, lebo narodeniny mám až v októbri. Presne 20. augusta 1968 sme sa vracali zo štvortýždňovej dovolenky v Taliansku a colníci nás s veľkými sympatiami prehovárali, aby sme sa nevracali domov a požiadali o azyl v Taliansku, pretože Československo obsadia Rusi. Pamätám si farebný propagačný plagát, na ktorom bol realisticky namalovaný majestátny Pražský hrad, ruský tank s hlavnou prerážajúcou hradobný múr, ruiny, na zemi sediace užialené bosé staré ženy, plačúce chudobné deti a plno sutín. Bol to strašný

©Volodymyr Petrov: Kyjev, 26. február 2022. Žena so psíkom obchádza obytný dom poškodený ruskou riadenou strelou

pocit. Po perfektnej poznávacej dovolenke s pobytom pri mori (Miláno, Pisa, Benátky, Florencia – Galéria Uffizi, Rím – Vatikánske múzeá, Colosseum, Forum Romanum, pamiatky a umenie z rôznych období, Callixtove katakomby, Ravenna) príde šokujúca správa, že sa vraciaš do krajiny, ktorú obsadia vojská Varšavskej zmluvy. Môj otec bol veterinárny lekár a riaditeľ Okresného veterinárneho zariadenia v Žiline. Mal dobrú pracovnú pozíciu, ale na Západe by s touto lukratívnou profesiou zarobil niekoľkonásobne viac. Rodičia však nechceli emigrovať, mama by to neurobila svojim rodičom ani svojmu bratovi, ktorý študoval na VŠMU hru na klavíri. Vyhodili by ho zo štúdia a spôsobilo by to celoživotné problémy jemu a jej pracujúcim rodičom. Žila ešte aj otcova mama. Moji rodičia nechceli spôsobiť svojim najbližším traumy, že sa viac nevidia, že budú emocionálne strádať, bez pomoci... V noci z 20. na 21. august 1968 už boli ruské tanky v Žiline. Ráno ma zobudila uplakaná mama a stará mama, televízne vysielanie bolo prerušované, panovali obavy, že vypukne vojna. Bolo to strašné. Poobede sme šli do mesta a tam, kde dnes stojí Aupark, bolo zaparkovaných niekoľko ruských tankov, z ktorých vyliezali vojaci v špinavých prešívanych mundúroch ešte z druhej svetovej vojny. Vôbec nevedeli, kde sa nachádzajú, ani čo je ich úlohou. Nevedeli, že sú v inom štáte. Keď im niektorí tínedžeri ponúkali americké žuvačky, nevedeli, čo to je. Viacerí mladí ľudia však prejavovali voči nim odpor, hrozili im zaťatými päťami, pokúšali sa zastavovať tanky. Našťastie, nedošlo k fyzickému násiliu zo strany vojakov. Kovové pásy tankov surovo zničili asfaltové cesty a chodníky v meste, dokonca sa ťažkopádne vrátili do mestskej vilovej štvrte *Malá Praha*, kde zjavne naháňali hrôzu obyvateľom rodinných domov, keď

im hlavne tanku mierila do okien. Obdobie Pražskej jari a nádeje na reformný proces intervencia na dlhé dve dekády pochovala, začali sa čistky a plazivá normalizácia. Do Žiliny prišla normalizácia o niečo neskôr, v roku 1977 môjho otca odvolali z riadiacej pozície. Ešte predtým sme v roku 1973 stihli krásnu dovolenku vo Francúzsku, precestovali sme Rakúsko, Taliansko, Švajčiarsko a Nemecko. A o rok neskôr, v lete 1974, sme zažili skutočný kultúrny šok, keď sme sa rozhodli spoznať Sovietsky zväz. Strávili sme tam mesiac, opäť sme cestovali vlastným autom, prešli sme 2 000 km a spoznali mestá ako Minsk, Lvov, Kyjev, Charkov, Rostov na Done, Moskvu a letoviská Soči, Suchumi, Batumi. Mala som štrnásť rokov a dovtedy som toľko zaostalosti, chudoby, ľudskej biedy a nevedomosti nevidela. Na uliciach miest bolo bežné vidieť veľa žobrákov, mnoho mužov ako odev stále nosilo tie prešívane vatové kabáty z druhej svetovej vojny, vojnoví veteráni, ktorí prišli o dolnú končatinu, mali namiesto protézy ručne nahrubo opracovanú drevenú náhradu v podobe akéhosi poriska. Bol to veľmi smutný a dojímavý pohľad. Tie známe *highlights* – pamiatky, umenie, architektúra vo veľkých mestách – boli skutočne marginálnou výkladnou skriňou v porovnaní s obrovskou, ale nesmierne zanedbanou krajinou. Ideológiou, propagandou a krutými mocenskými praktikami držalo vtedajšie politbyro na čele s Brežnevom národ v područí. (Zväz sovietskych socialistických republík pozostával z 15 republík.) Rusko nikdy nepoznalo demokraciu, z feudalizmu prešlo v roku 1917 do socializmu a kultúrna elita, ktorá sa nepodvolila doktríne socialistického realizmu, to mala mimoriadne ťažké. Bežní ľudia boli neinformovaní, nemali finančné prostriedky na cestovanie do európskych krajín, ani do socialistických, nieto na Západ. Nemali možnosť slobodného prejavu, sloboda názorov bola obmedzená a prísne strážená. Privilegovanou vrstvou boli členovia komunistickej strany, ktorí pracovali väčšinou ako štátni zamestnanci alebo v armáde. Keď sme boli v Moskve, prišiel na návštevu Brežneva americký prezident Richard Nixon. Tešili sme sa, že uvidíme kolónu áut, keď pôjde z letiska. Keďže nás legitimovali a boli sme cudzinci, žiadne vítanie na chodníku so zástavkami sa nekonalo. Postupne nás vytlačali z ulice a zahnali do metra.

V našej rodine máme v DNA túžbu cestovať, pretože cestovanie považujeme za poznanie a zároveň sebapoznanie. Moji starí rodičia z otcovej strany boli v USA, odišli do Pittsburghu za prácou, patrili k veľkej vlne prisťahovalcov z východného Slovenska do Ameriky v prvých desaťročiach 20. storočia. Stará mama so starým otcom tam mali dokonca svadbu. Ich cieľom bolo zarobiť si peniaze a vrátiť sa na Slovensko, čo sa aj stalo. Ale dvaja bratia starého otca v USA zostali a stali sa úspešnými farmármi. Kontakty s nimi však udržiavala iba stará mama a po jej smrti v roku 1971 sa prerušili. Od roku 1993, keď som bola prvýkrát v New Yorku, som sa tam vrátila ešte šesťkrát, mojou motiváciou bolo spoznávať a vidieť na vlastné oči vizuálne umenie a kultúru. Motiváciu k návratom do Sovietskeho zväzu som už nemala. Tam demokracia nikdy nebola a obávam sa, že sotva sa im ju podarí niekedy presadiť a pestovať. Prevládajú byzantské spôsoby a kmeňové myslenie a správanie.

Jana Geržová: *V roku 1989 si mala takmer Kristove roky a skúsenosť s represívnym režimom. Obávala si sa, že by pokus oslobodiť sa spod ruskej nadvlády a vziať veci do vlastných rúk mohol byť vojensky potlačený?*

Katarína Rusnáková: Neobávala som sa, pretože zárukou, že sa nezopakuje intervencia z roku '68, bol Michail Gorbačov a jeho politika glasnosti a perestrojky, ktorú presadzoval od roku 1985. Svet sa geopoliticky posunul smerom k zrušeniu železnej opony, bývalé socialistické štáty – satelity Sovietskeho zväzu – sa rozhodli pre demokraciu a trhovú ekonomiku. V roku 1991 som sledovala v televízii rozpad ZSSR na stáži v Londýne a bol to radostný zážitok. Koniec bipolárneho sveta.

© Mickail Palinchak: Irpiň, 9. marec 2022. Evakuácia civilistov z mesta Irpiň

Jana Geržová: *Aktuálne prežívame s celou Ukrajinou agresívny útok ruskej armády, ktorá si nevyberá len strategické vojenské ciele, ale útočí na civilné objekty, obytné domy, nemocnice, školy. Zanecháva za sebou spúšť, ako keby cieľom bolo vymazanie krajiny a jej obyvateľov z mapy sveta. V situácii, keď sa nedá vylúčiť ďalšia eskalácia násillia, či dokonca expanzia ruského vojenského ťaženia smerom na západ, je ťažké sústrediť sa na rutinný život, prácu... Ako prekonávaš toto traumatické obdobie, čo ťa motivuje ráno vstať a nepoddať sa frustrácii?*

Katarína Rusnáková: Ešte ani na prelome rokov 2021/2022 by mi nenapadlo, že Putin takým brutálnym spôsobom rozpúta agresiu bezprecedentných rozmerov a ohrozí svojimi šílenými imperiálnymi víziami založenými na lživých výkladoch histórie a na hrubej propagande demokratické krajiny EÚ a USA. Vedie vojnu v 21. storočí nezvyčajne surovými metódami, ktoré pripomínajú genocídu počas druhej svetovej vojny. Dúfam, že za svoju bezprecedentnú surovosť a zverskosť bude postavený pred Haagsky tribunál ako bývalý juhoslovanský prezident Slobodan Milošević, prezývaný balkánsky mäsiar. Je to veľmi ťaživá situácia, zábery z Ukrajiny – utekajúce ženy s malými deťmi, starí ľudia, mnohí z nich s podlomeným zdravím, sú srdcervúce, bolestivé. Pribúdajú fotografie a videá mŕtvych tiel – civilistov aj vojakov. Obrovské ľudské straty, materiálne škody, zničené budovy, architektúra a pamiatky v mestách. Všade je veľa strachu o vlastný život a život blízkych, šok a trauma. Empaticky myslím na tých ľudí, ktorí sa ničím neprevinili, chceli žiť v občianskej, demokratickej spoločnosti a venovať sa svojej práci a napĺňaniu svojich záujmov. Obdivujem hrdosť a udatnosť Ukrajincov, ktorí bojujú za svoju krajinu, obdivujem ukrajinského prezidenta Zelenského a som si plne vedomá, že bojujú a zomierajú aj za nás. Nevieme, kam

© Volodymyr Petrov: Kyjev, marec 2022. Námestie nezávislosti pripravené na obranu

až siahla Putinova zákernosť v jeho veľikášskych zlovestných plánoch... Snažím sa pomáhať pravidelnými finančnými príspevkami na Ukrajinu. Sledujem správy na internete, na viacerých televíznych kanáloch, ale, samozrejme, gro môjho času mi vyplňa práca, predovšetkým učenie. Aj keď je to veľmi ťažké, nemôžem si dovoliť frustráciu, musím byť imúnna, pevná, aj vzhľadom na to, aké príkoria a bremená – fyzické aj mentálne – musia znášať Ukrajinky a Ukrajinci.

PhDr. Katarína Rusnáková, PhD., kurátorka, historička a teoretička umenia. Od roku 2006 je vedúcou Katedry teórie a dejín umenia na Fakulte výtvarných umení Akadémie umení v Banskej Bystrici. Venuje sa výskumu svetového a slovenského vizuálneho umenia 2. polovice 20. storočia a 21. storočia, najmä videoumeniu, digitálnemu umeniu a rodovým otázkam. Je autorkou viacerých kníh, ktoré sú venované mediálnemu umeniu a v jeho kontexte aj reflexii problémov feminizmu a rodu, napr. *História a teória mediálneho umenia na Slovensku* (2006), *Dve štúdie: Rodové aspekty v súčasnom vizuálnom umení na Slovensku/Gilles Deleuze a myslenie o filmovom obraze* (2009), *Premietané obrazy v digitálnom veku. Súčasný videoumenie v múzeu umenia a galérii* (2018). Rozsiahlou štúdiou prispela do monografie *Pavlna Fichta Čierna* (2014). Priebežne publikuje texty a štúdie v odborných periodikách a zborníkoch z konferencií, napr. *Rodové aspekty súčasného umeleckého diskurzu* (2012), *Reakcia na pandémiu AIDS v USA: nové formy kultúrneho aktivizmu a vizuálne umenie tematizujúce politiku identity, problémy rodu a traumy* (2020). rusnukem@gmail.com

„Dúfam, že generácia našich detí sa bude správať zodpovednejšie a vymyslí niečo fantastické, aby zachránila svet“

OMAR MIRZA

Jana Geržová: Narodil si sa v roku 1981 v Námestove, ale tvoje korene z otcovej strany siahajú do Libanonu, ktorý sa pätnásť rokov, do roku 1990, zmietal v občianskej vojne. Rozprávali sa tvoji rodičia o tom, čo sa tam dialo? Zanechalo to na tebe nejaké stopy, alebo ťa rodičia pred týmito informáciami chránili?

Omar Mirza: Môj otec musel z vtedajšieho Česko-Slovenska odísť, keď som mal štyri roky. Úrady mu nepredĺžili pobyt napriek tomu, že tu študoval, pracoval a mal tu rodinu. Stretli sme sa znova až po Nežnej revolúcii, keď sem mohol pricestovať. Keďže som bol pred jeho odchodom ešte malý, nepamätám si rozhovory o vojne, resp. som to možno vytesnil, neviem. Silno na mňa však zapôsobilo, keď sme v roku 1991 prišli prvýkrát na návštevu do Libanonu a videl som následky vojny: kompletne zničené centrum Bejrútu, vojenské check-pointy pri vstupe do každej štvrte. Ale nemyslím si, že by som bol tým nejako výrazne traumatizovaný, rodičia sa mi snažili všetko citlivo vysvetliť. Na druhej strane ma tie tanky, obrnené transportéry a vojaci so samopalmi aj fascinovali – čo je v tom veku pre malého chlapca, azda, prirodzené. Veď chalani sa radi hrajú na vojakov, rytierov, kovbojov... a keď vyrastú, nemusia byť všetci militantní.

Jana Geržová: V roku 1989, keď padol bývalý režim, si mal osem rokov. Zaregistroval si, že sa v spoločnosti niečo deje? Ak áno, ako si spomínaš na tvoje vtedajšie emócie? Mal si strach?

Omar Mirza: Jasné, že som si všimol, že sa niečo deje – všetky tie farebné, ručne maľované plagáty a transparenty v podchode na Mierovom námestí, štrnganie kľúčmi, že zrazu už nie sú súdružky, ale panie učiteľky, že z iskričiek a pionierov sú skauti, že môžeme ísť na výlet za hranice, že rozprávky, ktoré som v nemčine, ktorej som nerozumel, dovtedy pozeral na ORF, už môžem v slovenčine pozeráť v našej televízii, že v obchodoch sú nevidané, fantastické cukríky a čokoládky a úplne iné hračky... Strach som nemal, skôr to bola radosť a zvedavosť.

Jana Geržová: Aktuálne prežívame s celou Ukrajinou agresívny útok ruskej armády, ktorá si nevyberá len strategické vojenské ciele, ale útočí na civilné objekty, obytné domy, nemocnice, školy. Zanecháva za sebou spúšť, ako keby cieľom bolo vymazanie krajiny a jej obyvateľov z mapy sveta. Ty si v roku 2006 absolvoval cestu vlakom naprieč Ruskom. Štartovali ste na Ukrajine, odkiaľ viedla cesta do Moskvy a Petrohradu a Transsibírskou magistrálou až do Vladivostoku. Ako sa cez túto skúsenosť pozeráš na to, čo sa deje na Ukrajine?

Omar Mirza: Cez Ukrajinu sme vtedy len prechádzali vlakom. Škoda, že sme tam nestrávili viac času. Hneď na úvod sme zažili asi najväčší kultúrny šok z celej našej cesty, keď sme z postapokalyptickej Čiernej nad Tisou s rozpadávajúcou sa vlakovou stanicou, kde sa na vás dodnes zo steny usmievajú sovietski tankisti oslobodzujúci Prahu, prestupovali v prvom ukrajinskom mestečku Čop s monumentálnou neoklasicistickou stanicou dláždenou vylešteným mramorom a s udržiavaným námestím. Naše predsudky boli v momente preč. Na Rusku bolo fascinujúce a mrazivé zároveň, že aj keď ste prešli tisíce kilometrov, každé mesto (až na výnimky ako Moskva alebo Petrohrad) vyzeralo v podstate rovnako – námestie Lenina s jeho sochou, paneláky, fabriky, tie isté obchody. Iba oči ľudí (mimochodom, väčšinou ozaj milých) boli šikmejšie čím ďalej na východ sme išli. Vtedy mi došlo, aká brutálna musela byť sovietská rôznorodých národov žijúcich v tomto impériu. A ako dnes vidíme, Putinov režim sa snaží o opätovné rozširovanie tejto ríše neospravedlniteľnou vojnovou agresiou. Je mi z toho smutno...

© Omar Mirza: Pozdrav k MDŽ 2022

Jana Geržová: V situácii, keď sa nedá vylúčiť ďalšia eskalácia násilia, či dokonca expanzia ruského vojenského ťaženia smerom na západ, je ťažké sústrediť sa na rutinný život, prácu... Tak ako všetkých ostatných, ktorých som oslovila do ankety, som sa ťa chcela spýtať, ako prekonávaš toto traumatické obdobie, čo ťa motivuje ráno vstať a nepoddať sa frustrácii. Dnes, 8. marca, som od teba dostala e-mailom pozdrav k MDŽ, ktorý ma dojal. Nielen oslovením „Veľa odvahy všetkým hrdinským ženám“, ale aj kompozíciou žltých slnečníc a modrej oblohy v symbolických farbách ukrajinskej zástavy. Je kreativita tvoj spôsob prekonávania problémov?

Omar Mirza: Ráno vstávať ma motivujú moje deti. A aj keby sa mi vstať nechcelo, zarúčene ma z peľechu vyduria. Trápi ma však, v akom svete musia vyrastať. Naša generácia to mala v porovnaní s nimi (ale aj v porovnaní s našimi rodičmi a starými rodičmi) neskutočne jednoduché a pohodlné. To, čo celú našu planétu ešte len čaká v najbližších rokoch v dôsledku nezvratných klimatických zmien, bude oveľa horšie ako aktuálne dianie vo svete, pričom vôbec nechcem zľahčovať vojnu na Ukrajine alebo pandémie covidu. Napriek všetkému pesimizmu ma však nádej ešte úplne neopustila a možno budem patetický, ale dúfam, že generácia našich detí sa bude správať zodpovednejšie a že určite niečo fantastické vymyslí, aby zachránila svet. A čo mi pomáha? Príroda, kočikovanie, a určite aj kreativita – tá je dôležitá vo všetkom, čo človek robí. Mali by sme sa znova naučiť od detí, ako sa hrať, lebo je veľká škoda, že väčšina z nás dospelých to zabudla. A ešte by sme sa mohli prestať brať tak vážne.

Omar Mirza sa narodil v roku 1981 v Námestove, vyrastal v Petržalke, niekoľko rokov žil v Bejrúte. Študoval dejiny umenia na Viedenskej univerzite. Od roku 2006 pracuje v Nitrianskej galérii ako kurátor výstav, ktoré prinášajú nevšedný pohľad na (ne)všedné témy ako jedlo, odev, šport, poľovníctvo, fetiše, sloboda alebo vesmír. Bol tvorcom a moderátorom internetových videorelácií o súčasnom umení Hore bez (tv.sme.sk, 2008 –2014) a Omar & Božena (vju.sk, 2016 – 2017), od roku 2014 je externým redaktorom Rádia Devín. Je členom slovenskej sekcie AICA, od roku 2021 jej viceprezidentom. V roku 2017 mu bola udelená prvá a posledná Cena ASK? pre mladých kritikov súčasného výtvarného umenia, ktorú organizovala Nadácia – Centrum súčasného umenia. Okrem práce sa venuje rodine a bubnovaniu v punkovej kapele Kotúče DM. Žije v Bratislave. digestor@gmail.com

Veľa odvahy všetkým hrdinským ženám praje Omar.

MDŽ 2022

Žena v Kyjeve porodila v podzemnej stanici metra, kde sa obyvatelia mesta ukrývajú pred ruskými náletmi.
Zdroj: Facebook/Hanna Hopko

©Mikhail Palinchak: 21 ročná Yaryna Arievea, ktorá sa vydávala v prvý deň útoku ruských vojsk na Ukrajinu. Spolu s manželom okamžite vstúpili do jednotiek územnej obrany, Kyjev, 25. február 2022

Špeciálne poďakovanie Kateryne Radchenko, zakladateľke Odessa Photo Days Festival, za sprostredkovanie fotografií ukrajinských fotografov, ktorí dokumentujú vojenskú agresiu Ruskej federácie voči Ukrajine / Special thanks to Kateryna Radchenko, founder of the Odessa Photo Days Festival, for providing photographs by Ukrainian photographers documenting the Russian Federation's military aggression against Ukraine